

דף קלה

ר"ז. האם התינוקות דלהלן נימולים בשמיני, בחול ובשבת?

- א. אנדרוגינוס.
- ב. הנולד בין השמשות.
- ג. הנולד לשמונה חדשים, בודאי או בספק.
- ד. יוצא דופן, וכל מי שאין אמו טמאה לידה.
- ה. מי שיש לו שתי ערלות.

א. שנינו: אנדרוגינוס, אין מחללים עליו את השבת (אפשר שנתמעט מערלתו). ואפשר שאין צריך לימוד מיוחד כי אינו בכלל 'זכר'. (עתוס'). רבי יהודה אומר: מחללים, וענוש כרת אם לא מל עצמו (המול לכם כל זכר. קלז).

- א. אנדרוגינוס נימול לשמונה (עפ"י רמב"ם; יו"ד רסו, י). וכתב מהרש"א בדעת התוס' שאנדרוגינוס נתמעט לגמרי ממילה מפני שינויו (אך מדרבנן נראה שצריך למולו בשמיני, כפי פשט לשון המשנה אין מחללין עליו את השבת, הא בחול מלים).
- ב. אין מברכים על מילת אנדרוגינוס מפני שאינו זכר ודאי (רמב"ם מילה ג, ו; שו"ע יו"ד רסה, ג). והראב"ד השיג: אם הוא ספק – מברך עליו, שעל ספק דאורייתא מברכים. ונראה שאין מילתו דוחה צרעת כשם שאינה דוחה שבת, מפני הספק (ספר הזכרונות מ"ע ב פ"א).
- ג. ע"ע פרטים שונים בהגדרת 'אנדרוגינוס', בשו"ת שבט הלוי ח"ו קמט וח"ט רסז שו, ב.

ב. הנולד בין השמשות (הריהו נימול בתשיעי-ספק-שמיני, כדלהלן קלז) – אין מחללים עליו את השבת (ערלתו) – ודאי ולא ספק. ואסמכתא בעלמא הוא, שהרי מסברא אין מחללים את השבת מחמת הספק. עפ"י תוס'.

עוד בדין נולד בין השמשות – להלן קלז.

ג. מדין הגמרא בן שמונה חדשים הריהו כנפל; אין מחללים עליו את השבת ואסור לטלטלו. ספק בן שבעה ספק בן שמונה – מלים אותו בשמיני שחל בשבת ממה נפשך; אם בן קיימא הוא – הרי מילתו דוחה שבת, ואם לאו – מתוך בבשר בעלמא הוא [אבל אין מחללים השבת במכשירי מילה אפילו לדברי רבי אליעזר שמכשירין דוחים שבת, כי שמא בן שמונה הוא ואין מילתו דוחה שבת] (כן פירשו להלן קלז. לרב אדא בר אהבה).

- א. מדברי הרי"ף שהעתיק הברייתא ולא הביא דברי רב אדא בר אהבה, נראה שנקט שאין מלים את הספקות בשבת (ר"ן), ולא אמרו בגמרא שמלים אלא לרשב"ג שאמר כל שלא שהה שלשים יום הרי זה נפל, אבל לחכמים לא (עפ"י ראשונים). ואולם הרמב"ם פסק שמלים. וכן מעשים בכל יום (ר"ן, וכ"כ הריטב"א עפ"י מנהג כל ישראל. וכן פסק הרי"א^ז).
- ב. כתבו התוס': עתה מותר לטלטל ולמול כל התינוקות לפי שאין אנו בקיאים בזמן ההריון. ואפילו הוא בן שמונה חדשים ודאי, נראה לר"י שמותר לטלטלו ולמולו בשבת אם אין ריעותא בשערו ובציפרניו, שכבר גמרו. וכ"כ הרא"ש. וכיום שניתן להכניסו לאינקובטור, כתבו הפוסקים שהריהו כחי לכל דבר.

ג. יש מי שצדד על פי משמעות לשון הברייתא, שבחול צריך למול בן שמונה, הגם שאינו בר קיימא (ע' שפת אמת).

ד. ר' אסי אמר: כל שאין אמו טמאה לידה – אין נימול לשמונה (אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה... וביום השמיני ימול... ואף על פי שדורות ראשונים נצטוו על המילה בשמיני קודם שהיתה טומאת יולדת (כן הקשה אביי) – ניתנה תורה ונתחדשה הלכה), אלא נימול מיד (רש"י, וכ"מ בברייתא דיליד בית). ונחלקו בדבר רב הונא ורב חייא בר רב; האם יוצא דופן מחללים עליו את השבת במילתו אם לאו. ופרשו בגמרא שמחלוקתם תלויה בשאלה זו האם נימול לשמיני. והראו שמחלוקת תנאים יש בדבר; לתנא קמא דברייתא נימול לשמונה ולרב חמא נימול מיד.

דעת הרמב"ם והרי"ף והר"ז שהנימול לשמונה אך לא בשבת [אם מפני הספק או מטעם אחר]. ויש דעות אחרות בראשונים, כדלהלן בסמוך. ונראה להלכה שאפילו יום טוב שני של ראש השנה או של גלויות אינו דוחה, כי כיון שהוכרעה ההלכה מספיקא דדינא שאינו דוחה שבת, הרי לא ניתנה שבת לידחות אצל מילה זו [ואינו דומה לנולד בין השמשות שיש אומרים שדוחה יו"ט שני משום ספק ספקא] (עפ"י שבת הלוי ח"ה רכ,ג).

ה. מי שיש לו שתי ערלות (שני עורות זה על זה. ויש אומרים: שני גידים. רש"י); נחלקו רב הונא ורב חייא בר רב אם מחללים עליו את השבת אם לאו (ומשמע בפשטות שמחלוקתם תלויה בשאלה אם נימול בשמיני אם לאו). בשפת אמת צידדו אם נתמעט לגמרי מחיוב, או אחת משתייהן ברית מילה היא אלא שאין ידוע מי מהן, ולכן אין מחללים בשבת אף על אחת (וע' בחדושי בית מאיר).

יח. א. האם צריך להטיף דם ברית מהנולד מהול או מגר שנתגייר כשהוא מהול? האם הטפת דם ברית דוחה את השבת?

ב. יליד בית ו'מקנת כסף' הנימולים לשמונה ימים וליום אחד, כיצד?

א. הנולד מהול; לדברי תנא קמא, בית שמאי אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית ובית הלל אומרים אין צריך. וגם לבית שמאי אין מחללים את השבת בשביל ההטפה (ערלתו – של זה ולא של הנולד מהול. ובחול צריך להטיף מדרבנן. מהרש"א).

לדברי רבי שמעון בן אלעזר ורבי אלעזר הקפר, לא נחלקו בית שמאי ובית הלל שצריך להטיף ממנו דם ברית מפני שערלה כבושה היא. על מה נחלקו; לר"ש בן אלעזר, נחלקו על גר שנתגייר לאחר שנימול (שודאי אין לו ערלה), שב"ש אומרים צריך להטיף וב"ה אומרים אין צריך. ולרבי אלעזר הקפר נחלקו לענין חילול שבת על הטפת דם ברית בקטן הנולד מהול, שב"ש אומרים מחללים וב"ה אומרים אין מחללים.

רב אמר: הלכה כתנא קמא (וכב"ה, שאין צריך להטיף דם ברית). ושמואל אמר: הלכה כרבי שמעון בן אלעזר (שבנולד מהול צריך להטיף ובגר שנתגייר מהול אין צריך, כבית הלל). ורב אדא בר אבהו נקט למולו אף בשבת, שסבר ודאי ערלה כבושה היא (לדברי רבי שמעון בן אלעזר) ולא ספק, וכן פירש רב יוסף, ודלא כרבה שאמר ספק ערלה כבושה היא.

א. כתבו התוס' שלפי סוגיתנו נראה שלהלכה אין צריך הטפת דם ברית לא בנוולד מהול ולא בגר

שנתגייר כשהוא מהול, שהלכה כרב שפסק כתנא קמא. [הראשונים הביאו בשם ר"ח (ע' ג) בפר"ח לפנינו בע"ב] שגר מהול אין לו תקנה, אבל בניו נימולים לשמונה ונכנסים לקהל]. והביאו מבעל הלכות גדולות שפסק בקטן שאין צריך הטפה ובגר צריך [ופירש רשב"א טעמו, שרק בקטן מיעט הכתוב מערלתו, אבל בגר לא גילה הכתוב לפטור. ויש מצדדים לומר שגר שנוולד כשהוא מהול אין צריך הטפה. ערא"ש; תוס' יבמות מו: טור יו"ד רסח בשם העיטור; שפת אמת]. ורבנו חננאל (כפי המובא בתוס') ורי"ד ורבנו שמתה (מובא בהג"מ) פסקו להפך; בקטן צריך ובגר אין צריך (כרבי שמעון בן אלעזר. ובר"ח משמע שאף לת"ק בחול צריך להטיף לקטן, וכ"ה באו"ז ח"ב צט).

ויש אומרים: בין קטן בין גר צריך להטיף ממנו דם ברית (רי"ף ורמב"ן ורישב"א עפ"י הגאונים. וערא"ש שתמה על פסק הרי"ף אבל כתב שכן הוא מנהג העולם. והרו"ה שאל על פסק זה וצדד שמה מדובר בספק כשאין ידוע אם מהול מלידה אם לאו, שיש לחוש לערלה כבושה אבל לא בנימול בידים. ודעת הראב"ד לחלק אם נימול ע"י נכרי שאז צריך הטפה ובין אם נימול ע"י ישראל. והרמב"ן דחה זאת. וביש"ש (יבמות פ"ח ה) כתב שמצד הדין אין צריך הטפה לנוולד מהול אלא משום מנהג הגאונים). וכן הכרעת הפוסקים. ונראים הדברים שהטפת דם ברית היא מדאורייתא, שכן דרשו בגמרא מהכתובים (אחיעזר ח"ג כו. וכ"מ בזכר יצחק ל, ב). ויש אומרים מדרבנן (כן כתב מהרש"ל גבי גר. וכ"כ בקרן אורה יבמות עב. בדעת הרמב"ם. וכן משמע בלבוש רסג, ד. וכ"כ ר"צ הכהן בספר הזכרונות מ"ע ב, א. וכ"כ מהרש"א בדעת ת"ק לבית שמאי. וע' בשו"ת כתב סופר יו"ד קטז).

והטפת דם זו משום ספק ערלה כבושה היא, כרבה – הלכך אין מלים אותו בשבת (רי"ף ורמב"ן). גם הרו"ה נקט להחמיר כרבה, אך לא בתורת ודאי. ויש מהראשונים שכתב להלכה שודאי ערלה כבושה היא, ומטיפים אף בשבת (עפ"י העיטור ח"ב ג – כרב יוסף).

ב. יש להטיף בנחת, ויבדקנו יפה יפה, בידים ומראית העין ולא בברזל – שלא להעיק עליו. ואין מברכים 'על המילה' אלא אם כן נראית לו ערלה כבושה. ואם [לא] נראית לו ערלה ממתנינים לו הרבה שלא יביאוהו לידי סכנה, ואין חוששים לשמיני (עפ"י תשובת רב האי גאון, מובאת ברי"ף ובש"פ).

ורבנו יונה (מובא בר"ן) נקט שמברכים על הטפת דם ברית משום שחייב מהתורה להטיף מחמת ספק ערלה כבושה (וע' גם בראב"ד מילה ג, ו) שמברכים על ספק דאורייתא. ויש אומרים לברך ברכת 'להכניסו בבריתו... ולא 'על המילה' (טור יו"ד רסח בשם העיטור). ואולם מרמב"ם ומשו"ע נראה שאין מברכים כלל (ש"ך סק"ח. וכן הורה למעשה באג"מ יו"ד ח"ב קכג).

וכתב הרמב"ן, אעפ"י שישראל הנוולד מהול אין מברכים על הטפה לא לפניו ולא לאחריה [שאינן מברכים בספק דאורייתא], במילת גר יש לברך 'אקב"ו להטיף דם ברית מן הגרים / מן העבדים', מפני שדם הברית הוא ולא משום ספק ערלה, ועל כך תקנו במילת גרים 'למול ולהטיף' – מפני המתגיירים כשהם נימולים. ואילו הרמב"ם (מילה ג, ו) כתב שאין לברך (וכן נפסק בשו"ע יו"ד רסח, ג). ושמה טעמו שאין ברור לו להלכה אם צריך להטיף ממנו דם ברית, לכך פסק שיטיף ולא יברך (ר"ן. וע"ע זכר יצחק סי' לא).

ג. כתב החזו"ן-איש (יו"ד קנד, עפ"י דברי האור-זרוע) שצריך להטיף מהעטרה ולמטה, מקום הערלה, אבל מהעטרה ולמעלה לצד הגוף הרי זה כמטיף מן האצבע ועובר ב'לא יוסיף'. ויש מיישבים מנהג המוהלים להטיף סמוך לעטרה (עפ"י אור לציון יו"ד יא).

ד. בדברי המאירי מבואר שיש למולו מעט כעין קליפה, אבל באור זרוע כתב שאינה אלא הטפת

ד. דם בעלמא. וכתב החזו"א שאין שיעור לשריטה, שאין צריך הוצאת טיפת דם בפועל אלא כל שנצטרך דם כלשהו כדרך שרט בעור דק שבדק – די.
'אמנם כשהגיע מעשה לידי להטיף דם ברית בפני בית דין של שלשה מגדולי ישראל שליט"א, הקפידו לראות בעינים דם כל שהוא שהוטף' (קונטרס הטפת דם ברית שבסו"ס אוצר הברית ח"ב, למוהל הנודע ר"י וייסברג ז"ל. משמע שגם ההטפה צריכה להיות בפני שלשה. וכן נראה שנקטו בפשיטות בשו"ת אחיעזר ח"ג כז ובאג"מ יו"ד ח"ב קכג, וע' גם בזכר יצחק ל, ב שעד שלא הטיף אינו 'גר'. ואולם הרש"ש ביבמות עב. רצה לומר שההטפה אינה מעצם הגירות אלא מצוה בעלמא ואינה צריכה להיות בנוכחות בית דין).

ב. יש ללמוד ממשמעות הכתובים שישנם ילידי בית ומקנת כסף הנימולים לשמונה – אלו הם הדומים לזרע ישראל (ובן שמנת ימים ימול לכם כל זכר לדרתיכם יליד בית ומקנת כסף... – מאותם הדומים 'לכם'), ויש שאינם נימולים לשמונה אלא ביום ראשון ללידתם (המול ימול יליד ביתך ומקנת כסףך – סתם ולא פירש יום שמיני). כיצד; –

מקנת כסף שנימול לשמונה; לקח שפחה מעוברת וילדה. לדברי רב חמא, רק אם ילדה לאחר שטבלה לשם עבדות, שאז טמאה לידה ועל כן ולדה נימול לשמונה.

מקנת כסף שנימול לאחד; לקח שפחה וולדה עמה. או לרב חמא כגון שלקח שפחה מעוברת וילדה ואחר כך טבלה. ולפי גרסתנו (וכ"ג רש"י ורי"ף, וכן פסק ריא"ז), הוא הדין כשלקח אדם אחד שפחה ואדם אחר לקח עברה (שאינן לבעל העובר חלק באמו ואינו דומה 'לכם').

הר"י בתוס' גורס אחרת (כפי גרסת השאלות) וסובר שלקח אחד שפחה ואחד עברה – נימול לשמונה, ונחשב דומה 'לכם'.

יליד בית שנימול לשמונה; לקח שפחה ונתעברה אצלו וילדה. ולרב חמא, רק אם טבלה קודם שילדה. יליד בית שנימול ליום אחד; לרב חמא, אתה מוצא כשלקח שפחה ונתעברה אצלו וילדה קודם שטבלה. ולתנא קמא, פירש רבי ירמיה: בלוקח שפחה לעברה (העתידי. ואפילו שפחה של ישראל הטמאה לידה). ואמרו בגמרא שזה נכון רק למאן דאמר קנין פירות לאו כקנין הגוף (שהואיל ואין לו קנין באמו – אינה דומה 'לכם'), אבל למאן דאמר קנין הגוף – נימול לשמונה. ורב משרשיא תירץ באופן אחר: בלוקח שפחה על מנת שלא להטבילה (שזו הואיל ואינה שייכת כלל בתורת חיוב מצוות, אינה דומה 'לכם').

א. יש מפרשים שרוב משרשיא, אפילו יש לו קנין הגוף בשפחה, אין בנה נימול לשמונה כיון שהתנה עמה שלא להטבילה (וכ"מ ברמב"ם א,ה). ויש מפרשים דוקא אם לקחה לעברה, שאין לו בה קנין הגוף ממש אבל קנאה ממש – בנה נימול לשמונה (מובא בריטב"א).

ואם לקחה ע"מ שלא להטבילה ולאחר שילדה טבלה, כתב הרמב"ם (א,ה י) שנימול לשמונה [וכחכמים], אבל אינו דוחה את השבת.

ב. לדעת הרמב"ן הלכה כחכמים החולקים על ר' חמא, הלכך נימול לשמונה (וכן נטה הרא"ש מסברא, אלא שהסיק שהדבר בספק).

ורבנו יונה וריטב"א כתבו שהלכה כר' חמא שכן דעת רוב האמוראים, שהרי נחלקו בדבר רב הונא ורב חייה בר רב, ורב אסי אמר שאין נימול לשמונה (וכ"מ בפסקי הרי"ד. וכן פסק הרי"ז). ודעת בה"ג ורז"ה, שהואיל ולא נפסקה ההלכה בפירוש כחכמים או כר' חמא, יש למולו לשמונה אבל אינו דוחה את השבת (וכתב הר"ן שכן היא דעת הרי"ף, ואילו הרמב"ן נקט בדעת הרי"ף שהלכה כת"ק). ומדברי הרמב"ם (א,י), נראה שרק יליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה, נימול לשמונה ואינו דוחה את השבת. והראב"ד השיגו (ע' כס"מ א,ה שני פירושים בדברי הרמב"ם. וע' באורך בשו"ת הרדב"ז ח"ה א'שפב. ובשו"ע (רסז, ב) פסק הן יליד בית הן מקנת כסף שלא טבלה אמו עד שילדה, נימולים לשמונה ואינם דוחים שבת).

יש מפרשים בדעת הרמב"ם שפסק חכמים שנימול לשמונה ואעפ"כ אין מחללים עליו שבת, שנתמעט מקרא ד'ביום השמיני' משום שאין אמו טמאה לידה, אך לא מקרא ד'בן שמונת ימים ימול' שנאמר במילת אברהם אבינו (עפ"י הגר"ח הלוי שם; שפת אמת. וע"ע בית ישי קו, ג; אבי עזרי הל' מילה שם).

ג. להלכה, לקח שפחה לעובריה – נימול ביום שנולד, שקנין פירות לאו כקנין הגוף הוא ואין אמו בכלל שפחות ישראל כדי שיהא הבן 'יליד בית' שנימול לשמונה (עפ"י רמב"ם מילה א, ה; ריא"ו. וכן דעת שאר הפוסקים בעלמא, קנין פירות לאו כקנין הגוף. ע' ב"ב קלו-קלז).

ד. משמע מהגמרא ומהרמב"ם שאף על פי שהאם לא טבלה לשם שפחות וגם הוולד נכרי הוא ואין עליו דין 'עבד כנעני', חייב האדון למולו כיון שיליד ביתו הוא, ואף אם אין בו דין 'יום השמיני'. ותימה על מה שכתב בשאגת אריה (נג) שאין חיוב לרב למול עבד הנוול משפחה שלא טבלה לשם שפחות (עפ"י אבי עזרי ריש הלכות מילה).

ה. נכרית מעוברת שנתגיירה ואחר כך ילדה – הבן נימול לשמונה ודוחה שבת, שאינו נחשב כמי נתגייר בעצמו בטבילה והרי זו מילת גירות אלא בן ישראלית הוא מלידה (כן הורה בפסקי הלכות לר"ד מקרלין ח"א ד"ו, הובא בשו"ת אחיעזר ח"ד מד – והסכים כן למעשה).

דף קלו

רי"ט. א. ילוד אדם פחות משלשים יום או בהמה פחות משמונה ימים, האם חוששים להם משום נפל? אלו נפקותות מבוארות בסוגיא בשאלה זו?

ב. שחיטת בהמה שלא כלו חדשי עיבורה, וכן שחיטת טריפה – האם מוציאות הן מידי טומאת נבלה?

א. רבן שמעון בן גמליאל אומר: כל ששהה שלשים יום באדם ושמונה ימים בבהמה – אינו נפל (ופדויו מבן חדש תפדה; ומיום השמיני והלאה ירצה). הא לא שהה – ספק נפל הוא. וחכמים חולקים וסוברים שאינו נפל.

אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרשב"ג. וכן נהגו למעשה כמה אמוראים (רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע, רב דימי בר יוסף, רב אשי). ומדברי רבינא בשם רבא מבואר שסומכים על דעת חכמים במקרה מסוים; מי שמת והשאיר בן קטן ומת הבן בתוך שלשים ללידתו, ועמדה אמו ונתקדשה לאשת כהן, והרי לרשב"ג ספק-נפל הוא ואמו צריכה חליצה – אמר רבינא בשם רבא: לא תחלוץ (כי אם תחלוץ, תיאסר על בעלה הכהן (רש"י); או גם אם לא תאסר מספק, אין לחלוץ בספק מחשש שיהיו אנשים שיטעו ויאמרו התירו חלוצה לכהן (תוס') – הלכך יכולה לסמוך על דעת חכמים]. ורב שרביא בשם רבא אמר: חולצת.

כן מבואר לפירוש התוס', והלכה כרבינא (רמב"ם יום ב, כא; אה"ע קסד, ז). ומשמע ברמב"ם (כפי שבאר הגר"א אה"ע קנוד) שהטעם לסמוך כאן על חכמים, כי אף רשב"ג לא חשש לנפל אלא מדרבנן אבל מדאורייתא חולכים אחר הרוב (וכן דעת התוס' ביבמות לו), ולכך אין אוסרים האשה על בעלה מספק כזה. ויש מפרשים: הואיל ונגמרו סימניו, יש לסמוך על דעת רבי שוולד גמור הוא ולא להוציאה מבעלה, שהרי אף לרשב"ג אינו אלא ספק (ערמב"ן). ויש שפרשו (ע' בתוס' יבמות לו סע"ב) שלא סמכו על חכמים אלא ביום שלשים, אבל קודם לכן חולצת.

והוכיחו מדברי האמוראים [שלא כמו שנמסר בתחילה מאביי] שמחלוקתם אמורה כאשר מת בתוך הזמן הזה ממאורע חיצוני כגון שנפל מן הגג או אכלו ארי ואי אפשר לדעת אם היה בן קיימא אם לאו, אבל פיהק ומת – דברי הכל מת הוא.